

I äldre tider kallades räfsan för riva eller härva. Höga krav ställdes på virkesvalet eftersom räfsan utsattes för en hel del påfrestningar av stenar, rötter m.m. Häftiga ryck skulle lätt spräcka virket om det var för svagt. Räfsan måste också hålla formen oberoende av fukt eller värme. Ett böjt skaft skulle vara obehagligt att arbeta med. Vikten måste vara minimal för att inte trötta ut armarna i onödan. Det gällde att dimensionera räfsan för användaren.

Räfsans delar och lämpliga träslag

Huvudet ska vara cirka 60 cm brett och svängt både mot pinnarna och mot skaftet, så att alla pinnarna når marken när räfsan hålles i arbetsställning. Räfsan har cirka 14-20 pinnar med cirka 8 mm diameter och 8 cm längd. Pinnarna kan formas i ett särskilt "rivepinnejärn" genom att små uthuggna träbitar, cirka 10x10 mm grova, slås genom hålet i järnet. Det finns olika typer av räfsor och deras utförande varierar en hel del lokalt. Avbrutna pinnar bytes genom att de slås ut i motsatt riktning mot vad de satts i. Detta för att inte spräcka huvudet, eftersom pinnarna är tilltäljda i änden för att passa. Det är viktigt att skaftet glider lätt i händerna och därför brukade man förr smörja in det med färtalg.

Skaftet

Denna del skulle vara lätt, kvistfri och len för handen. Mjuka och rakfibriga träslag var därför att föredra. Al, furu, gran och asp har man mest använt, men även björk och hassel. Dessa virken var de lättaste man hade att tillgå. Ofta klöv man fram skaften ur plankor för att få en kvistfri bit av kanten. Naturvuxen ved slet mer på händerna. Vad det gäller furan ville man ha kärnved trots den tyngre vikten. Aspen var lättast men hade nackdelen att lätt slå sig. Räfsor med skaft av asp sattes därför i spänn under förvaring.

Räfshuvud eller kam

Här krävs ett starkare virke som inte spricker eller är skört. Hålen för pinnarna underminerar stycket som inte kan göras alltför klen. I söder har man haft ett flertal träslag att välja mellan. I norr valdes helt enkelt björk. En viss övervikt verkar asken ha haft för detta ändamål jämfört med bok och björk. Man tog askens splint som var segare än den äldre kärnan. Om man ville ha en böjd kam tog man ett ämne med naturligt böjd ådring. Björkvirket var bäst i rotändan av trädet på grund av sin vresighet och oklyvbarhet. Ekens egenskaper har inte passat för kammen, vilket kan bero på sämre böjhållfasthet och större tyngd.

Räfspinnar eller tinnar

Dessa tog man från tunga busk- och trädslag. Ett stort antal arter har använts i landet. I norr var rönn troligen det vanligaste men hägg och björk har också brukats. Rönnens tunna stammar togs direkt som de var och kapades upp. Häggen klövs upp från en grövre stam. I de sydligaste landskapen verkar syren ha stått högt i rangordningen.

Detta virke är vårt tyngsta och det beskrivs i arkiven särdeles segt och varaktigt. Eken kommer först nu in i bilden. Den yngre veden var bäst på grund av större seghet än den spröda kärnan.

Torkningen av tinnarna var viktig. Man lade dem efter klyvning eller barkning på spiselhällen eller i fönstret. I vissa fall har man till och med kokat dem först, för seghetens skull. När de sedan slogs i sina hål fick de ju inte krympa mer, utan hellre svälla lite så att de fastnade bättre.

Tillverkning

Räfstillverkning är ett hantverk med gamla anor. I Sverige levde det i stor utsträckning kvar till mitten av 1900-talet. Det fanns olika typer av räfsor i olika trakter som t.ex. slättbygd eller skogsbygd. Det fanns

också särskilda räfsor för män, kvinnor och barn. Ibland var de målade, tjärade eller dekorerade med blommönster. Särskilt vackra var fästmöräfsorna, som var en gåva från fästmannen till hans käresta.

KÄLLOR:

Andersson, Bengt, Gott virke – examensarbete i virkeslära, Skogshögskolan i Umeå, 1987.

Persson, John & Nilsson, Nils Östen, Lien och dess marker, LTs förlag, 1988.

Denna artikel skrevs först av Jan Gustafson-Berge. Du kan läsa originalversionen [här](#).